

Małgorzata Okupnik

„(...) przez Wierzenicę będą jechał, a nigdy przez Wiedeń”^{*}.

O PERLE NA SZLAKU KOŚCIOŁÓW DREWNIANYCH WOKÓŁ PUSZCZY ZIELONKA

Wielkopolskę nazywano niegdyś krainą borów. Jedną z pozostałości tego bogactwa jest Puszcza Zielonka¹, znajdująca się na północny wschód od Poznania. Jest to teren stosunkowo mało zurbanizowany, wyjątkowo atrakcyjny pod względem krajobrazowym (jego połowę stanowią lasy z malowniczymi jeziorami). Od pewnego czasu Puszcę postrzega się – niejako w zgodzie z nazwą – jako „zielone światło dla turystyki”² w Wielkopolsce. Docenione zostały nie tylko walory przyrodnicze tego kompleksu leśnego. Zwrócono baczniejszą uwagę na obiekty zabytkowe znajdujące się w miejscowościach położonych w sąsiedztwie lasów. Za najcenniejsze uważa się barokowy zespół poklasztorny i pałac klasycystyczny (z trzema parkami) w Owińskach, gdzie na przełomie listopada i grudnia 1806 roku zatrzymał się Napoleon Bonaparte, poszukujący w Wielkopolsce miejsc strategicznych dla wojska. Zdecydowanie niższą rangę nadaje się innym zabytkom, m.in. licznym drewnianym kościołom³.

Źródła podają, że w Wielkopolsce znajduje się 230 obiektów drewnianej architektury sakralnej⁴. Dziedzictwo to długi czas pozostawało bez naukowego opracowania, brakowało syntezy dziejów kościelnej architektury drewnianej, jaka istniała w Małopolsce i na Śląsku, a także na Pomorzu Gdańskim. Autorem pierwszego rzetelnego opra-

---

* Fragment listu Zygmunta Krasieńskiego do Augusta Cieszkowskiego z dnia 17 marca 1847 roku z Nicei. Z. Krasieński, *Listy do Augusta Cieszkowskiego, Edwarda Jaroszyńskiego, Bronisława Trentowskiego*, oprac. Z. Sudolski, t. 1, Warszawa 1988, s. 299–300.

¹ W rzeczywistości owa puszcza to większy las. Nazwa pochodzi z lat trzydziestych XX wieku, nadano ją ze względu na wielkość lasu i jego tajemnice. Dziś mianem tym określa się park krajobrazowy, powstały w 1993 roku. Wyodrębniono w nim 5 ścisłych rezerwatów.

² Hasło „Puszcza Zielonka – zielone światło dla turystyki” zostało zaprezentowane na I Poznańskim Festiwalu Podróżniczym. Zob. <http://www.puszcza-zielonka.pl/content/view/147/91/>.

³ Wyjątkiem było znajdujące się na uboczu Puszczy Sanktuarium Maryjne w Dąbrówce Kościelnej. Por. P. Anders, *Puszcza Zielonka*, Poznań 2004, s. 27.

⁴ P. Małuśkiewicz, *Drewniane kościoły w Wielkopolsce*, Poznań 2004, s. 6.

cowania dotyczącego Wielkopolski jest historyk sztuki Ryszard Brykowski⁵. W 2004 roku drewniane kościołki przedstawiono w albumie *Drewniane kościoły w Wielkopolsce*. Celem autorów było stworzenie wszechstronnej dokumentacji istniejących obiektów⁶. Trzeba bowiem pamiętać, że materiał, z których powstają świątynie, jest nietrwały – obiektem zagrożają pożary, a także szkodniki.

Za najstarszy w Wielkopolsce uważa się kościół p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim, koło Wągrowca⁷. Zachowały się w nim późnorennesansowe polichromie z I połowy XVII wieku. Najwięcej, bo aż 145 obiektów, powstało w XVIII wieku, 6 z całą pewnością pochodzi z XVI wieku. Zaznaczyć trzeba, że wiele z nich uległo przebudowom, modernizacjom, zmieniało się także ich wyposażenie (zwłaszcza w kościołach, które pierwotnie służyły protestantom), nawarstwiały się polichromie.

W większości te urokliwe zabytkowe świątynie służą jedynie lokalnemu kultowi religijnemu, nie przyciągają pielgrzymów ani turystów. Dzieje się tak dlatego, że przez długi czas nikt nie zbiegał o ich wypromowanie (nie tylko w mediach katolickich), nie były też dostępne przewodniki, a przede wszystkim brakowało oznakowanych szlaków pielgrzymkowo-turystycznych, takich jak w Małopolsce⁸.

Sytuacja uległa zmianie dopiero w 2008 roku. Promocją objęto jednak niewielką część zabytków kościelnej architektury drewnianej, gdyż zaledwie dwanaście kościołków znajdujących się w małych miejscowościach na terenie Puszczy Zielonka⁹. Starania o utworzenie specjalnego szlaku turystycznego podjęte zostały znacznie wcześniej. W 1999 roku powstała inicjatywa założenia Związku Międzygminnego „Puszcza Zielonka”. W grudniu 2000 roku został on wpisany do oficjalnego Rejestru Związków. Obejmuje sześć podpoznańskich gmin: Czerwonak, Kiszkowo, Murowaną Goślinę, Pobiedziska, Skoki oraz Swarzędz. Związek stawia sobie za cel rozwój turystyki na terenie Puszczy i ochronę przyrody przy wykorzystaniu funduszy europejskich. Pierwszym zadaniem Związku było opracowanie mapy turystycznej, przewodnika i materiałów promocyjnych. Związek otrzymał na ten cel dofinansowanie z SAPARD-u¹⁰.

---

⁵ R. Brykowski, *Wielkopolskie kościoły drewniane*, Poznań 2001 (zawarty tam wykaz kościołów i kaplic drewnianych na terenie województwa wielkopolskiego opracowała Grażyna Ruszczyk).

⁶ P. Maluskiewicz, *Drewniane...*, dz. cyt., s. 7. W 2001 roku spłonął XVII-wieczny kościół w Dobrosławie, koło Kleczewa, wcześniej ogień strawił obiekt w Modliszewku, koło Gniezna, i w Tuchorzy, w okolicach Wolsztyna.

⁷ R. Brykowski, dz. cyt., s. 27–29. Jest to najprawdopodobniej najstarsza świątynia zachowana w podstawowej bryle w Polsce. W latach 1996–2001 dokonano jej restauracji. Kościółek w Ołoboku pochodzi z pierwszej ćwierci XVI wieku i prezentuje wielkopolską odmianę późnogotyckiego kościoła drewnianego. Kościół w Tarnowie przeszedł w latach 1996–2001 gruntowny remont, przeprowadzony ze środków unijnych.

⁸ Mam na myśli Małopolski Szlak Architektury Drewnianej liczący 1,5 tys. km i obejmujący około 260 różnorodnych obiektów zabytkowych.

⁹ Zastrzec trzeba, że położenie na terenie puszczy jest traktowane umownie. Kościółek w Wierzenicy znajduje się na obrzeżu (i to dość dalekim) Puszczy Zielonka.

¹⁰ SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) – unijny program finansowego wspierania programów dostosowywania rolnictwa do gospodarki rynkowej w krajach stowarzyszonych, oczekujących na członkostwo w Unii Europejskiej (realizowany w latach 1999–2006). Działania były skupione na stymulowaniu rozwoju lokalnego na wsi przez projekty związane z dywersyfikacją działalności gospodarczej ludności wiejskiej, a także rozwojem infrastruktury na obszarach wiejskich.

W lipcu 2005 roku Związek Międzygminny „Puszcza Zielonka” złożył wniosek o dofinansowanie ze środków Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (Priorytet 1. Działanie 1.4. Rozwój turystyki i kultury – projekty infrastrukturalne i promocyjne z zakresu turystyki i kultury) projektu Szlak kościołów drewnianych wokół Puszczy Zielonka. 1 września 2006 roku Związek podpisał z Wielkopolskim Urzędem Wojewódzkim umowę na realizację tegoż projektu. Całkowity koszt projektu to 600 000 zł, z czego kwota dotacji unijnej przeznaczony na rozwój turystyki i kultury (Działanie 1.4) wyniosła 301 800 zł¹¹.

Programem zostały objęte kościoły drewniane znajdujące się w następujących miejscowościach:

- Kicin w gminie Czerwonak,
- Wierzenica i Uzarzewo (kościół szachulcowy) w gminie Swarzędz,
- Długa Goślina w gminie Murowana Goślina,
- Węglewo w gminie Pobiedziska,
- Kiszkowo, Łagiewniki Kościelne i Sławno (kaplica cmentarna św. Rozalii) w gminie Kiszkowo,
- Skoki (kościół szachulcowy), Jabłkowo, Raczkowo i Rejowiec (dawny zbór) w gminie Skoki.

W ramach projektu zrealizowano wiele prac. Za najistotniejsze uznać trzeba merytoryczne opracowanie przebiegu trasy i oznakowanie drogowe szlaku z ustawieniem przy obiektach tablic informacyjnych oraz map wielkoformatowych z trasą szlaku. Powstał on pod kątem turystyki samochodowej (ewentualnie rowerowej), dlatego wykorzystano istniejącą sieć dróg¹². Na wielkopolskim szlaku znajduje się dwanaście kościołów drewnianych. Nie sposób zwiedzić (nawiedzić) je w ciągu zaledwie jednego dnia. Trasę szlaku podzielono na dwie pętle: dużą – o długości około 90 km, na której znajduje się osiem kościołów, i małą – o długości około 35 km z sześcioma świątyniami. Na dłuższym szlaku znajdują się miejscowości: Kicin, Wierzenica, Uzarzewo, Węglewo, Sławno, Kiszkowo, Rejowiec, Długa Goślina. Mała pętla obejmuje: Kiszkowo, Rejowiec, Skoki, Raczkowo, Jabłkowo, Łagiewniki Kościelne. Kościoły w Kiszkowie i Rejowcu są wspólne dla obu pętli. Trasy zostały szczegółowo opisane na stronie internetowej Szlaku Kościołów Drewnianych. Umieszczono tam galerię zdjęć z każdego kościoła oraz wiele praktycznych wskazówek turystycznych¹³.

Niezwykle ważne było zorganizowanie cyklu warsztatów szkoleniowych dla zarządców obiektów sakralnych, regionalistów, przedstawicieli samorządów oraz dla organizacji turystycznych i touroperatorów¹⁴. Księży proboszczów, czyli gospodarzy za-

---

¹¹ Szlak kościołów drewnianych – rozpoczęcie projektu – <http://www.puszcza-zielonka.pl/content/view/79/91/>.

¹² Na terenie Puszczy Zielonka jest 500 km dróg: samochodowych, rowerowych, a nawet konnych. W budowie jest szlak kajakowy. Przy każdym z kościołów przygotowany jest parking na minimum 5 samochodów i miejsce dla autokaru.

¹³ <http://www.koscioly-drewniane.info>. Na stronie internetowej zagląda coraz więcej osób, zdarzyło się nawet 100 wejść jednego dnia.

¹⁴ *Szlak kościołów drewnianych wokół Puszczy Zielonka. Reportaż i materiały poszkoleniowe*, Murowana Goślina 2008. W biuletynie zamieszczono dwie ważne wypowiedzi: K. Majchrzak, *Promocja produktu turystycznego „Szlak Kościołów Drewnianych wokół Puszczy Zielonka” na tle najnowszych*

bytkowych kościołów, przygotowywano na przyjęcie turystów, udzielano im fachowych rad i informacji. Przedstawiciele samorządów spotkali się po to, by wypracować wspólną strategię promowania szlaku. Organizatorzy wycieczek i przedstawiciele biur podróży oceniali atrakcyjność szlaku, mówili o możliwościach stworzenia korzystnej oferty dla zwiedzających.

Skutecznym działaniem promocyjnym była prezentacja Szlaku na Międzynarodowym Salonie Turystycznym „Tour Salon 2007”. Wystawa została bardzo profesjonalnie przygotowana, gdyż kapituła konkursu „Acanthus Aureus” pod przewodnictwem prof. Henryka Mruka z Akademii Ekonomicznej w Poznaniu uznała, że stoisko sprzyja celom marketingowym i zachęca potencjalnych turystów do wjechania na szlak¹⁵. Na początku 2009 roku Szlak Kościołów Drewnianych zdobył ósme miejsce w konkursie „Najlepsze Projekty”, organizowanym przez Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć¹⁶.

Osobną część wydatków pochłonęły inne działania promocyjne szlaku: spotkania z przedstawicielami mediów oraz organizacja „dni otwartych” na szlaku – wycieczki autokarowe, rajd rowerowy i samochodowy.

W sezonach turystycznych 2008 i 2009 szlak nie przeżył obłędnia. Jest kilka obiektywnych trudności, związanych ze zwiedzaniem kościołów. Zacząć trzeba od tego, że szlak powstał z myślą o turystach indywidualnych. Założono, że zwiedzanie będzie się odbywać w weekendy, a nie w dni powszednie. Kościoły ze względów bezpieczeństwa (kradzieże i ewentualne próby zaprószenia ognia) są zamykane. Drewniane świątynie wokół Puszczy Zielonka można obejrzeć bez problemów jedynie w czasie odprawianych tam nabożeństw (przed nimi i po nich) oraz w okresie letnim w soboty w wyznaczonych godzinach. W przypadku innych godzin wskazany jest wcześniejszy kontakt z księdzem proboszczem i ustalenie terminu zwiedzania. Na tę niedogodność wskazują internauci – na 10 kościołów udało im się wejść do zaledwie trzech (i to w czasie „promocji” szlaku)¹⁷. Kolejnym mankamentem jest też brak przewodników na miejscu, którzy oprowadzaliby przyjeżdżających gości¹⁸. Najczęściej najbardziej kompetentnymi osobami są proboszczowie, wikariusze lub księża rezydenci¹⁹.

---

tendencji w turystyce europejskiej oraz założen strategicznych dla rozwoju turystyki w Wielkopolsce (s. 14–21) i ks. J. Bogacza, *Produkt turystyczny Szlak Kościołów Drewnianych – dobre owoce dla kościoła i parafii* (s. 22–24).

¹⁵ <http://www.puszcza-zielonka.pl/content/view/110/91/>. Konkurs „Acanthus Aureus” od 2003 roku organizują Międzynarodowe Targi Poznańskie. W konkursie tym statuetką Złotego Akanta nagradzane są stoiska najlepiej zaprojektowane i przygotowane do realizacji strategii marketingowej firmy podczas targów.

¹⁶ KAEF, *Nagrodzono szlak kościołów drewnianych*, „Polska. Głos Wielkopolski” z 20 stycznia 2009, nr 16, s. 18.

¹⁷ Głos na forum po artykule J. Małeckiej, Szlakiem drewnianych kościołów na stronie: http://wielkopolska.naszemiasto.pl/turystyka/specjalna_artykul/535861.html.

¹⁸ Por. Ł. Gawęł, *Zabytkowe świątynie drewniane – model zarządzania na przykładzie kościoła św. Leonarda w Lipnicy Murowanej*, (w:) Ł. Gawęł i E. Orzechowski (red.), „Zarządzanie w kulturze”, t. 7, Kraków 2006, s. 57–58.

¹⁹ Problem obsługi turystów w polskich kościołach jest powszechny. Pisze o tym o. A. Potocki, *W kierunku turystyki religijnej (z badań ruchu pielgrzymkowego na Podkarpaciu)*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Drogi i bezdroża sportu i turystyki*, Warszawa 2007, s. 223–224.

Z myślą o zwiedzających opracowane zostały mapy i miniprzewodniki po każdej z 12 miejscowości²⁰. W kwietniu 2008 roku wydany został niezwykle ciekawy i wysmakowany edytorsko album *Podróż do dwunastu drewnianych kościołków* napisany przez historyka sztuki Jacka Kowalskiego, ze zdjęciami Mikołaja Potockiego. Autor przedstawia w skrócie historię Wielkopolski, podaje etymologię nazw miejscowości. W przystępny sposób pisze o tajnikach budowy puszczańskich kościołków, ich konstrukcji i charakterystycznych dachach, innych niż w pozostałych regionach²¹. Kowalski wprowadza też w zagadnienia sztuki sakralnej, wspomina o dawnych ołtarzach, emporach, chrzcielnicach, ambonach, rzeźbach, obrazach, malowidłach ściennych. Album może służyć za przewodnik, bo autor „oprowadza” czytelnika po każdym z zabytkowych kościołków, opowiada jego dzieje, wskazuje najcenniejsze dzieła sztuki.

Należałoby w tym miejscu wspomnieć o niektórych atrakcjach turystycznych, które czekają na zwiedzających na wielkopolskim Szlaku Kościołów Drewnianych. Peregrynację warto zacząć od wsi Kicin, znanej z powodu odbywającego się tam co roku w Niedzielę Palmową widowiska plenerowego Misterium Męki Pańskiej, przyciągającego wielu widzów²². Kicin, wspomniany w dokumentach już w roku 1316, należał niegdyś do majątku poznańskiej kapituły katedralnej. Prepozyci, czyli najważniejsi kanonicy katedralni, czerpali korzyści finansowe z tej parafii i ze wsi. Jednym z nich przez 10 lat był poeta Jan Kochanowski, który – warto przypomnieć – otrzymał cztery niższe święcenia, mógł więc obejmować urzędy kościelne. W 1564 roku został przyjęty do grona kanoników katedralnych, otrzymał też uposażenie, czyli sześć wsi, z najważniejszą – Kicinem. Kochanowski nie zarządzał majątkiem sam, zatrudniał „prokuratorów”. Nie jest pewne, czy kiedykolwiek gościł w swojej parafii. Wiele osób wie, że Kochanowski był proboszczem tytularnym w Zwoleniu, niewiele natomiast, że również w Kicinie. W czasie, gdy „władał” Kicinem, pracował nad przekładem *Psalterza*. Godnym wspomnienia jest fakt, że parafie kicińską i wierzenicką łączyła niegdyś swoista „unia personalna”: od 1812 do 1947 roku miały jednego proboszcza.

Kościółek jest bardzo ważny na szlaku, nie tylko ze względu na literackie koneksje, ale przede wszystkim wyposażenie – typowo wielkopolskie, zwłaszcza obrazy (m.in. kopię obrazu Matki Boskiej ze Świętej Góry pod Gostyniem). Uwagę zwraca seledynowa polichromia²³. W kościółku znajdują się też zharmonizowane z zabytkami nowe elementy: ołtarz i Stół Słowa Bożego zaprojektowany i wykonany przez parafianina, profesora Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu – Józefa Kaliszana²⁴.

---

²⁰ Z funduszy unijnych wydano płytę DVD: *Szlakiem ZPORR po Wielkopolsce*, Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu (red.). Być może w przyszłości pewnym rozwiązaniem (aczkolwiek kosztownym) byłoby zainwestowanie w audioprzewodniki, z których mogliby skorzystać turyści indywidualni.

²¹ J. Kowalski, *Podróż do dwunastu drewnianych kościołków*, Murowana Goślina 2008, s. 36.

²² Misteria odbywają się od 1998 roku. Występują w nich parafianie, członkowie wspólnoty „Agape”. Ich dokumentację stanowi album *Misterium Zbawienia*, tekst wprowadzający ks. Z. Pawlak, zdjęcia Z. Gajewski, Kicin 1999.

²³ Poddana renowacji w 1987 roku przez artystę malarza Teodora Szukałę. Odnowiono też ławki kolatorskie, ambonę, chrzcielnicę i konfesjonał – wszystkie koszty pokryły składki parafian. Obecnie trwa kolejny remont. Obok probostwa znajduje się muzeum poświęcone historii kościoła.

²⁴ J. Kowalski, *Na kościółek drewniany w Kicinie*, Kicin 2001, s. 58. Ustawiono je w latach 1994–1995. Prof. Kaliszan ofiarował też obraz z wizerunkiem św. Józefa.

Kontynuując wątek literacki, warto odnotować, że kościół w Rejewcu ufundował wnuk poety Mikołaja Reja, ożeniony z Zofią Latałską, dziedziczką znajdujących się na szlaku Skoków. Andrzej Rej w 1626 roku założył wieś Rejewiec i wybudował zbór dla przybyłych z Brandenburgii kalwinów. Lata świetności wspomnianych wcześniej Skoków przypadają na czas władania Rejów: Andrzeja, Mikołaja i Władysława. Z tego okresu zachowały się w wyposażeniu tamtejszego kościoła św. Mikołaja barokowe i rokokowe elementy dekoracyjne. W 1737 roku drewniany kościół został przebudowany – postawiono konstrukcję słupowo-ramową wypełnioną cegłą. W 2005 i 2006 roku nastąpiła skomplikowana renowacja kościółka. Polegała na podparciu dachu specjalnym rusztowaniem i potem – na całkowitej wymianie drewnianych ścian. Operacja odbyła się bez naruszania wnętrza, co było niezwykle ważne, bo w środku znajdują się trzy nierównej wysokości nawy rozdzielone smukłymi kolumnkami. Renowacja przebiegała w sposób bardzo widowiskowy, gdyż stosowano niespotykane techniki, a do pracy ściągnięto górali. Tamtejszy proboszcz wpadł na pomysł, żeby zabytkowe belki z rozebranych ścian pociąć na kawałki, opakować, opatrzyć „certyfikatem autentyczności” i sprzedawać podczas specjalnego koncertu jako „cegiełki” na remont świątyni²⁵.

Perłą na szlaku²⁶ jest położony na wzniesieniu kościółek p.w. św. Mikołaja w Wierzenicy. Kościół ten uważa się za jeden z najstarszych w Wielkopolsce. Jest też najstarszą zabytkową budowlą na terenie gminy Swarzędz. Świątynia jest skarbnicą dzieł sztuki, m.in. dzięki Cieszkowskim, właścicielom dóbr wierzenickich.

W ciągu trzech ostatnich lat kościół zupełnie zmienił swój wystrój. Ołtarz główny oraz dwa boczne, zabytkowy krucyfiks, ambonę i chrzcielnicę poddano renowacji. Został im przywrócony pierwotny kolor – stonowany błękit w odcieniu zieleni pochodzący z końca XVIII wieku (nazywany pruskim lub paryskim)²⁷. Wcześniej wyposażenie było w kolorze beżowym. W głównym ołtarzu mieści się obraz Matki Boskiej Wierzenickiej, unikatowy w Wielkopolsce, ponieważ znajduje się na nim rozbudowana „plebejska” inskrypcja fundatora Bartłomieja z Kłęcka, która informuje, że „przed śmiercią na tę sztukę oddał parę bydła”.

Jacek Kowalski w swoim przewodniku uprzedza: „Nieorientowanych czeka w Wierzenicy zdumienie największe chyba spośród wszystkich zdumień i zaskoczeń, czyhających na trasie dwunastu kościółków”²⁸. W drewnianej ścianie nawy znajduje się marmurowy portal i niezwykle drzwi z brązu, stanowiące część nagrobka hrabiego Augusta Cieszkowskiego (1814–1894), działacza społecznego i polityka, twórcy podwalin polskiej filozofii narodowej. Jego popiersie znajduje się wyżej w tympanonie, ponad herbem rodowym. Jacek Kolbuszewski nazwał drzwi „najcenniejszym dziełem polskiej romantycznej rzeźby nagrobnej”²⁹. Są dziełem Teofila Lenartowicza, bardziej znanego

---

²⁵ Dochód ze sprzedaży fragmentów zabytkowych belek wyniósł 18 000 zł. Remont konstrukcji szachulcowej wsparł m.in. Zarząd Województwa Wielkopolskiego. O tej niezwyklej renowacji pisze J. Kowalski, *Podróż...*, dz. cyt., s. 169–170.

²⁶ Od 2008 roku Wierzenica znajduje się także na innym europejskim szlaku, tzw. Drodze św. Jakuba. Więcej na ten temat: G.M.D., *Szlak znaczony muszlami*, „Wierzeniczenia” 2008, nr 5, s. 2–4, E. i W. Buczyńscy, *Wielkopolska Droga Jakubowa*, „Wierzeniczenia” 2008, nr 5, s. 4–5.

²⁷ E. i W. Buczyńscy, *Słuchając konserwatora*, „Wierzeniczenia” 2007, dz. cyt., nr 2, s. 18–19.

²⁸ J. Kowalski, *Podróż...*, dz. cyt., s. 227.

²⁹ J. Kolbuszewski, *Cmentarze*, Wrocław 1996, s. 49.

jako poeta niż rzeźbiarz. Drzwi przedstawiają schyłek doczesnego życia zamykanego przez Anioła Grobów (na skrzydle prawym) i chrześcijańską perspektywę życia wiecznego z Aniołem Zmartwychwstania (na skrzydle lewym). Na listwie bordiury znajdują się małe postacie, które można odczytać jako wykład modlitwy *Ojciec Nasz* (ma to związek z najważniejszym dziełem filozoficznym Augusta Cieszkowskiego). To niezwyklej urody dzieło ma replikę. Brązowy odlew płaskorzeźby – drzwi znajduje się także w kościele Santa Croce we Florencji na nagrobku Zofii z Kickich Cieszkowskiej, matki Augusta³⁰. W Wierzenicy drzwi stanowią nadziemną część podziemnego grobowca, kryptę rodzinną Cieszkowskich dobudowano znacznie później³¹.

Nieco dalej w Wierzenicy znajduje się niewielki parterowy dwór z piętrowymi ryzalitami, zbudowany przez Augusta Cieszkowskiego, który nabył wieś w 1842 roku. Dziś obiekt lata świetności ma za sobą, trudno uwierzyć, że znajdowała się w nim jedna z największych prywatnych bibliotek, a na gościach wielkie wrażenie robiły cenne meble (odnowione zabytkowe krzesło z dworu służy dziś prezbiterowi w kościele) i kolekcja dzieł sztuki³². Dwór wydawał się niemal „organicznie” wtopiony w otoczenie – wzniesienia i lasy³³. Cieszkowscy przyjmowali w Wierzenicy wielu dostojnych gości. Śladami ich obecności są nazwy: Wzgórze Krasieńskiego i Aleja Filozofów. Po II wojnie dwór należał do hrabiego Edwarda Raczyńskiego³⁴, adoptowanego syna Augusta Adolfa Cieszkowskiego. W 2008 roku zespół dworsko-pałacowy od córek prezydenta Raczyńskiego nabył lokalny przedsiębiorca. Jest szansa, że nowy właściciel przywróci blask temu miejscu i wskrzesi tradycje.

Wokół puszczańskich kościołów znajdują się cmentarze, czasem bardzo stare. Przy drodze z Wierzonki do Wierzenicy wybitny archeolog prof. Józef Kostrzewski odkrył w 1918 roku 54 groby, z których najstarszy datowany był na początek epoki brązu, a najmłodszy – na XI wiek. Cmentarzysko jest nazywane „Żalikiem”. Zwyczaj chowania chrześcijan wokół kościoła parafialnego pojawił się w Polsce znacznie później. Przykościelny cmentarz znajduje się m.in. w Uzarzewie. Naprzeciwko wejścia do świątyni znajdują się ciekawe architektonicznie murowane grobowce trzech rodzin. W tamtejszym kościele św. Michała Archanioła na ścianach prezbiterium można zobaczyć malowany iluzjonistyczny ołtarz w postaci szkarłatnego baldachimu, przypominającego drapenię. Do kościoła dobudowano neobarokową kaplicę grobową dawnych dziedziców. Jest ona zwrócona ku dawnemu pałacowi Żychlińskich, w którym dzisiaj mieści się Muzeum

---

³⁰ Otrzymał za nią nagrodę na wystawie światowej w Wiedniu. Replikę zamontowano we Florencji, oryginał znajduje się w Wierzenicy. Zob. J. Kowalski, *Podróż...*, dz. cyt., s. 232. Wspomnieć trzeba, że problem, które drzwi są kopią: wierzeniackie czy florenckie (w Santa Croce), jest nierozwiązany do dzisiaj. Według niektórych znawców są to wprawdzie dwa podobne, ale jednak inne dzieła (dowodzą tego badania porównawcze).

³¹ Pisz o tym szerzej W. Buczyński, *Kwestia budowy kaplicy – mauzoleum Augusta Cieszkowskiego*, (w:) *Duch wielki – serce złote*, A. Kurowski, E. Buczyński, W. Buczyński (red.), Swarzędz 2004, s. 99–108; E i W. Buczyńscy, *Kaplica-mauzoleum Augusta Cieszkowskiego w wierzeniackim kościele*, „Wierzeniczenia” 2009 nr 2, s. 10–20.

³² Wspominała je m.in. poznańska poetka Kazimiera Iłakowiczówna. Por. I. Walent, *Związek Kazimierzy Iłakowiczówny z Wierzenicą*, „Wierzeniczenia” 2000, nr 5, s. 19.

³³ B. Wysocka, *Wierzenica Augusta Adolfa Cieszkowskiego*, (w:) Z. Świdziński (red.), *Wydalony z Parnasu. Księga poświęcona pamięci Zygmunta Krasieńskiego*, Poznań 2003, s. 267.

³⁴ Późniejszego Prezydenta RP na Uchodźstwie w latach 1979–1986.

Środowiska Przyrodniczego i Łowiectwa Wielkopolski (warte zwiedzenia ze względu na unikatowe eksponaty)³⁵.

Szlak kościołów drewnianych to oferta turystyczna, którą trudno uznać za uniwersalną. Trafia do znawców i miłośników architektury sakralnej. Podróżowanie na wieś w celu oglądania i zwiedzania tamtejszego budownictwa (pałaców, dworów, kościołów, dzwonnicy, młynów, kapliczek i krzyży przydrożnych, starych chat, karczm itd.) nie jest chyba jeszcze wystarczająco modne, a szkoda, gdyż obiekty te są istotnym elementem naszego dziedzictwa kulturowego. Polska jest krajem rustykalnym, następuje powolny powrót do tych korzeni³⁶. Widać to zwłaszcza w niektórych kościółkach wokół Puszczy Zielonka tłumnie odwiedzanych w niedziele i święta przez wiernych spoza parafii, osoby poszukujące tradycyjnej ludowej religijności i pobożności³⁷, ceniące ów „koloryt lokalny”.

Drewniane kościółki na puszczańskim szlaku, których zwiedzenie zaproponowano turystom, wyróżniają się spośród innych podobnych obiektów. Nie chodzi tu jedynie o ich niezaprzeczalne walory historyczne i status zabytków. Równie ważny jest stosunek tamtejszych społeczności i ich gospodarzy – księży proboszczów do tego dziedzictwa.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu stawia innym za wzór parafię p.w. św. Mikołaja w Wierzenicy, gdyż ta, przewyciężając różne trudności, konsekwentnie odnawia swoje zabytki³⁸. Tej małej i naprawdę biednej parafii (znajdującej się na terenie dawnego PGR-u) w krótkim czasie udało się dokonać ważnych i kosztownych inwestycji. Zaczęło się w 2000 roku od konserwacji obrazu *Matka Boska z Dzieciątkiem ukazująca się św. Mikołajowi*³⁹, znalezionej w zakrystii. W 2002 roku odnowiony został obraz *Matka Boska czuwająca nad śpiącym Dzieciątkiem*⁴⁰, pochodzący z XVII wieku, malowany

³⁵ Muzeum to stanowi oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie. Warto odnotować tu ważne wydarzenie w dziejach polskiego muzealnictwa. Prywatna osoba – Adam Smorawiński, były rajdowiec, z pasji myśliwy, obecnie przedstawiciel BMW w Polsce, sfinansował w Uzarzewie budowę nowoczesnego, trzystometrowego pawilonu. Budowa trwała 2 lata, obiekt uroczyście otwarto 9 września 2004 roku. Smorawiński przekazał w depozyt unikatowe eksponaty myśliwskie – m.in. tzw. wielką piątkę (bawoła, lwa, słonia, lamparta i nosorożca) oraz 70 innych cennych egzotycznych zwierząt upolowanych w ciągu 8 safari. Zob. J. Maćkowiak, *Wprowadzenie*, (w:) *Mecenat prywatny – szansa czy konieczność?*, Poznań, 2004, s. 9, M. Lamęcka-Pastawska, *Trofea myśliwskie Adama Smorawińskiego w muzeum w Uzarzewie*, „Gazeta Wyborcza. Poznań” z 11–12 września 2004, nr 214, s. 2, podaje, że inwestycja kosztowała 600 000 zł.

³⁶ Zwraca na to uwagę O. Smoleńska, *Kultura na wsi – powrót do aksjologicznego sensu natury ludzkiej w turystyce wiejskiej*, (w:) M. Kazimierzczak (red.), *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie*, Poznań 2007, s. 232–233.

³⁷ Podobnymi spostrzeżeniami dzielił się ze mną ks. Przemysław Kompf, proboszcz parafii w Wierzenicy.

³⁸ *Targuję się z Bogiem. Z ks. proboszczem Przemysławem Kompfem rozmawiała G. Dominikowska*, „Wierzeniczenia” 2005, nr 6, s. 3.

³⁹ W. Buczyński, *Matka Boska z Dzieciątkiem ukazująca się św. Mikołajowi*, „Wierzeniczenia” 2001, nr 7, s. 9–11. Prace wykonano w pracowni konserwatorskiej Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

⁴⁰ M. Dominikowski, *O Madonnie, kromkach i pieluszkach, czyli powrót obrazu...*, „Wierzeniczenia” 2002, nr 5, s. 6–10. Dominikowski wspomina o różnych nazwach tego obrazu: *Matka Boża przewijająca Dzieciątko*, *Matka Boża z pieluszką*, *Matka Boska czuwająca nad śpiącym Dzieciątkiem* czy *Matka Boska z welonem*. Tej ostatniej używa J. Kowalski, *Podróż...*, dz. cyt., s. 219. Kowalski podaje, że obraz wierzenicki jest kopią płótna włoskiego malarza Guida Reniego. Obraz został подарowany kościołowi

przez artystę z kręgu Correggia. Dzieło zostało zakupione we Włoszech przez Augusta Cieszkowskiego.

W 2003 roku, z okazji osiemsetpięćdziesięciolecia Ziemi Wierzenickiej, przez prywatną osobę zostały odrestaurowane i naprawione organy⁴¹. W 2004 roku blask odzyskał obraz Marii Panny z Dzieciątkiem (ze wspomnianą wcześniej plebejską inskrypcją)⁴² znajdujący się w centralnej części ołtarza. Pierwszym zabytkiem, którego renowacja została sfinansowana z dotacji państwowych, był obraz *Wizja św. Filipa Nereusza* (kopia płótna Guida Reniego). Parafia otrzymała dotację w wysokości 2 500 zł ze Starostwa Powiatowego⁴³. W 2005 roku dokonano renowacji ołtarza głównego (części stałych i zdobień). Jej koszt wyniósł 29 000 złotych, z czego 10 000 pochodziło z dotacji Starostwa Powiatowego, znaczna kwota od prywatnej osoby, a reszta ze środków własnych parafii. W 2006 roku na odnowienie pozostałych zabytków wydano 58 000 złotych (7 000 ze Starostwa Powiatowego, 5 000 od marszałka województwa, 11 000 od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, 24 000 od prywatnych darczyńców). Brakującą kwotę uzbierali parafianie z Wierzenicy i z filii w Karłowicach. *Spiritus movens* wszystkich działań był ksiądz proboszcz Przemysław Kompf, który z wykształcenia jest historykiem, świadomym wartości zabytków. Wielokrotnie powtarzał, że wspólnota wierzenicka jest depozytariuszem tego miejsca, winna się odnosić do tego, co pozostawiły poprzednie pokolenia, z należnym szacunkiem⁴⁴.

Historię miejscowości, zabytkowego kościoła niestrudzenie od 1999 roku przybliży mieszkańcom (i sympatykom tego miejsca⁴⁵) parafialny zespół redakcyjny pisma „Wierzeniczenia”. Jego tytuł został zapożyczony od Zygmunta Krasińskiego. Redakcja pisma objaśnia w stopce:

„Nazwa pisma jest związana z filozofem Augustem Cieszkowskim, który stworzył w Wierzenicy miejsce pełne wyciszenia, serdeczności, gościnności. Można było tu przyjechać i porozmawiać, «powierzeniczyć». Nie były to zwyczajne rozmowy, ale mądre przyjacielskie pogawędki. I właśnie dlatego Krasiński – jeden z trzech wieszczów narodowych – wymyślił słowo «wierzeniczenia»”⁴⁶.

przez Felicjana Cieszkowskiego-Dembińskiego. W styczniu 1981 roku omawiał z historykiem sztuki koszty renowacji obrazu, która nie doszła jednak do skutku z powodu nagłej śmierci darczyńcy. Zob. W. Buczyński, N. Pawlak, *Dembińscy w Wierzenicy*, „Wierzeniczenia” 2002, nr 4, s. 9. Fundusze na konserwację zaczął gromadzić poprzedni proboszcz wierzenicki, ks. Jan Pieczonka.

⁴¹ A. Kaczmarek, *Po 30 latach milczenia znów grają organy w Wierzenicy*, „Wierzeniczenia” 2003, nr 3, s. 14–15. Zniszczone figury aniołów ze ściany między prezbiterium a nawą odnowili własnym sumptem państwo Maria, Krzysztof i Adam Piaseccy. E. i W. Buczyńscy, *Wspaniały powrót odnowionych figur*, „Wierzeniczenia” 2003, nr 6, s. 3–6.

⁴² M. Dominikowski, *Wierzenicka Matka i... kołodziej*, „Wierzeniczenia” 2005, nr 1, s. 3–4.

⁴³ M. Dominikowski, *Święty o wielkim sercu, czyli powrót obrazu św. Filipa Neri*, „Wierzeniczenia” 2004, nr 4, s. 31.

⁴⁴ M. Dominikowski, *O św. Mikołaju, Madonnach, aniołach etc., czyli o sztuce konserwacji*, „Wierzeniczenia” 2006, nr 4, s. 3–5.

⁴⁵ Trzeba tu koniecznie wspomnieć o Klubie Profesorów „Wierzenica” w Bydgoszczy (afiliowanym przy tamtejszym Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego). Jego prezesem jest prof. Józef Banaszak wywodzący się z tej podpoznańskiej wsi. Zob. W. Trzeciakowski, *Spotkania bydgoskiego Klubu Profesorów „Wierzenica”*, (w:) J. Banaszak i W. Trzeciakowski (red.), *Spacer Aleją Filozofów. August Cieszkowski i jego intelektualna spuścizna*, Bydgoszcz 2004, s. 83–85.

⁴⁶ O nazwie więcej pisze Z. Muszyńska, *Krasińskiego „wierzeniczenia”*, (w:) Z. Szwejkowski (red.), *Literackie przystanki nad Wartą*, Poznań 1962, s. 179–208.

Pisemko ukazuje się kilka razy w roku, jest drukowane w drukarni rodziny Witcekich, których postawa „kojarzy się bardziej z XIX-wiecznymi społecznikami wielkopolskimi niż dzisiejszym sponsoringiem”⁴⁷. Gazetka jest kopalnią wiedzy o regionie – jego przeszłości, ważnych wydarzeniach i osobach. Na uwagę zasługują numery specjalne z przewodnikami po Ziemi Wierzenickiej, opracowanymi przez niestrudzonych regionalistów Ewę i Włodzimierza Buczyńskich, niezwykle aktywnych w propagowaniu wiedzy na temat Wierzenicy i jej związków z rodem Cieszkowskich⁴⁸.

W „Wierzeniczeniach” nie brakuje bieżących informacji i sprawozdań finansowych. Osoby zaangażowane w dzieło renowacji wypowiadały się na łamach pisma, ujawniając, skąd pochodziły na to środki finansowe. Redaktorzy deklarują: „Promocja «małej ojczyzny» integracja społeczności lokalnej w strukturach lokalnych, promowanie inicjatyw lokalnych to rzeczy, na których naprawdę nam zależy”⁴⁹. Ksiądz Przemysław Kompf jest zwolennikiem polityki jawności, wychodzi z założenia, że społeczność musi być informowana o tym, co dzieje się w parafii, także o inwestycjach i budżecie parafii. Zyskiwanie wiarygodności i zaufania jest częścią jego planu pastoralnego⁵⁰.

Dzięki operatywności i talentom animacyjnym księdza proboszcza Przemysława Kompfa udało się społeczności wierzenickiej oddalić stygmat popegeerowskiej wsi. W tej niewielkiej parafii (liczącej około 1000 osób⁵¹) dzieje się naprawdę wiele. Proboszcz na pierwszy plan stawia wymiar duszpasterski. Fenomenem są Wierzenickie Czytania Słowa⁵², podczas których w długi weekend majowy i czas Bożego Ciała w kościele chętni czytają fragmenty Pisma Świętego. Podobne akcje organizowane są w Poznaniu w kilku parafiach jednocześnie⁵³. W Wierzenicy zawsze znajdują się chętni do czytań – około 300 osób (wiele spoza parafii). Ks. Kompf z pewnym wyprzedzeniem przygotowuje ludzi do czytania, nie robi tego sam – zaprasza na specjalne rekolekcje biblistów z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Ludzie poświęcają swój czas i z chęcią czytają na głos Pismo Święte w tej urokliwej zabytkowej świątyni.

Inną inicjatywą duszpasterską ks. Kompfa jest *Czuwanie z Maryją – Matką Wierzenicy*. Wiele osób odwiedzających kościół św. Mikołaja (oraz filię w Karłowicach) jest poruszonych śpiewami tamtejszej wspólnoty parafialnej. Wrażenie robią same pieśni chwały (powszechnie nieznane), jak i zapal śpiewających. Maksyma księdza proboszcza brzmi: „Bogu niech będą dźwięki!”. Sam obdarzony mocnym głosem upodobał sobie pieśni chwalebne. Z jego inicjatywy wydany został *Śpiewnik Parafii św. Mikołaja*⁵⁴ z 166 nieznanymi szerzej pieśniami.

⁴⁷ M. Dominikowski, *5 lat „Wierzeniczeń”*, „Wierzeniczenia” 2005, nr 1, s. 16.

⁴⁸ „Wierzeniczenia” 2003, nr 4 i 2008, nr 4.

⁴⁹ M. Dominikowski, *5 lat „Wierzeniczeń”*..., dz. cyt., s. 15.

⁵⁰ Zob. pracę M. Przybysz, *Kościół w kryzysie. Crisis management w Kościele w Polsce*, Tarnów 2008, s. 28–32.

⁵¹ Do parafii należą miejscowości: Wierzenica, Barcinek, Dębogóra, Karłowice, Ludwikowo, Mielno, Wierzonka.

⁵² Od 2006 roku, pod patronatem ks. bp. Grzegorza Balcerka, Wydawnictwa i Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu (które ufundowało specjalny egzemplarz Pisma Świętego) i Wydawnictwa Pallotinum.

⁵³ Jest to tzw. Maraton Biblijny. Nie tylko zresztą w Poznaniu i w podpoznańskich parafiach, ale również w wielkopolskich Wronkach i w innych miastach w Polsce.

⁵⁴ *Śpiewnik Parafii św. Mikołaja*, Wierzenica–Karłowice 2004.

Warte wspomnienia są inne inicjatywy społeczne parafii, ściślej: Parafialnego Zespołu Caritas „Wierzenica” i jego wolontariuszy. Dzięki nim udało się otworzyć dwie świetlice oraz bezpłatne przedszkole w Wierzonce⁵⁵. 10 lipca 2008 roku został oddany do użytku nowy budynek zbudowany tuż przy probostwie. Mieści się w nim Katolicki Ośrodek Wychowania i Terapii Uzależnień Caritas Archidiecezji Poznańskiej „Wierzenica” przeznaczony dla młodzieży. Drogę do powstania ośrodka przetała ks. Kompf. To jego wcześniejsza działalność (przez wiele lat pomagał chłopcom z rodzin patologicznych, mających problemy z różnymi uzależnieniami; mieszkali u niego – na probostwie) i – co najważniejsze – jej akceptacja przez społeczność lokalną zdecydowały o wyborze Wierzenicy⁵⁶.

Ksiądz Kompf jest prawdziwym animatorem życia społeczno-kulturalnego Wierzenicy. Animacja, w rozumieniu Andrzeja Mencwela, „jest robieniem tego, czego jeszcze nie ma, czego się nie zastaje w repertuarze”⁵⁷. Ów repertuar ma szerokie znaczenie: „repertuar utworów, ale też repertuar czynności, repertuar form, nie tylko działalności, form spotkań międzyludzkich”⁵⁸. Chodzi o to, by wszystkie działania były komplementarne w obliczu tego, co się w danym miejscu dzieje. W przypadku małych miejscowości, często odległych od większych miast, kościół – w bardzo naturalny sposób – staje się lokalnym centrum animacji, angażującym członków danej społeczności. Przykład wierzenicki pokazuje, jak można przeciwdziałać bezradności społecznej, oddalać stygmat „wykluczonych”, aktywizować środowisko lokalne. Początkiem zmian w życiu tamtejszej społeczności było przygotowanie cyklu imprez z okazji osiemsetpięćdziesięciolecia Ziemi Wierzenickiej. W trwające kilka lat dzieło renowacji zabytków także włączona była cała wspólnota.

Na Szlaku Kościołów Drewnianych warto oglądać nie tylko zabytki, ale także obserwować, jak dba się o to dziedzictwo, podziwiać zaradność tamtejszych kapłanów i parafian. Nie ulega wątpliwości, że oznakowanie szlaku, dofinansowane w dużej mierze ze środków unijnych, to początek działań, zmierzających do poprawy infrastruktury turystycznej wokół Puszczy Zielonka. Do społeczności lokalnych będzie należeć stworzenie na szlaku (i na terenie puszczy) infrastruktury turystycznej (miejsc noclegowych, jadłodajni, agroturystyki, transportu, rękodzieła pamiątkarskiego). Jakkolwiek kościółek drewniany stanowi centrum wsi, to nie powinno się zapominać o innych ciekawych obiektach tamtejszej wiejskiej architektury (zdarzają się jeszcze obiekty kryte strzechą, jak np. dawna karczma w Wierzenicy).

---

⁵⁵ E. Buczyńska, *Działania i inicjatywy Parafialnego Zespołu Caritas, „Wierzeniczenia”* 2007, nr 6, s. 31–33.

⁵⁶ Osobie ks. Przemysława Kompfa należałoby poświęcić osobny artykuł. Jest postacią dobrze znaną w Wielkopolsce. Powstał nawet film dokumentalny o nim i jego podopiecznych. Por. M. Nowak, *„Kapłan powinien umieć znaleźć się w każdym miejscu” – rozmowa z ks. Przemysławem Kompfem, „Swarzędzaninem roku”*, „Prosto z Ratusza. Swarzędzki Miesięcznik Regionalny” 2004, nr 8–9, s. 16–17. O ośrodku więcej piszą E. i W. Buczyńscy, *„Wierzenica” w Wierzenicy, „Prosto z ratusza”* 2008, nr 9, s. 18. O idei Ośrodka mówił parafianom znacznie wcześniej, np. *Caritas znaczy prawdziwa miłość. Ksiądz Proboszcz mówi o tym, co dzieje się w Wierzenicy*, spisała G. Dominikowska, „Wierzeniczenia” 2005, nr 4, s. 2–3.

⁵⁷ A. Mencwel, *Edukacja kulturalna i animacja kultury*, (w:) M. Lipińska, *Edukacja kulturalna dzieci i młodzieży. Problemy i wyzwania* (red.), Warszawa 2003, s. 81.

⁵⁸ Tamże.

Rację ma Jacek Kowalski, mówiący, że „Wierzenica wyrasta ponad inne miejsca”⁵⁹. Na Szlaku Kościołów Drewnianych wokół Puszczy Zielonka jest prawdziwą perłą. Ten kościół jest nie tylko budzącym zachwyt cennym zabytkiem architektonicznym z kolekcją dzieł sztuki. Nie można nań spoglądać jedynie z perspektywy „martwego przedmiotu”. Wierzenica jawi się osobom z zewnątrz jako swoisty fenomen socjologiczny – niewielka społeczność, której udało się zrealizować bardzo wiele społecznie ważnych (i odważnych) inicjatyw, godnych naśladowania. Ujmuje gościnność i otwartość księdza proboszcza oraz jego parafian (przykładem niech będzie egzotyczna wizyta młodych Afrykanów z Cabo Verde z Wysp Zielonego Przylądka 15 sierpnia 2009 roku). Szacunek dla przeszłości nie wyklucza działań *hic et nunc* na rzecz całej wspólnoty.

BIBLIOGRAFIA

- Anders P., *Puszcza Zielonka*, Poznań 2004.
- Brykowski R., *Wielkopolskie kościoły drewniane*, Poznań 2001.
- Buczyński E. i W., *Kaplica-mauzoleum Augusta Cieszkowskiego w wierzenickim kościele*, „Wierzenicza” 2009, nr 2.
- Buczyński E. i W., *Sluchając konserwatora*, „Wierzenicza” 2007, nr 2.
- Buczyński E. i W., *Wielkopolska Droga Jakubowa*, „Wierzenicza” 2008, nr 5.
- Buczyński E. i W., „Wierzenica” w *Wierzenicy*, „Prosto z ratusza” 2008, nr 9.
- Buczyński E. i W., *Wspaniały powrót odnowionych figur*, „Wierzenicza” 2003, nr 6.
- Buczyńska E., *Działania i inicjatywy Parafialnego Zespołu Caritas*, „Wierzenicza” 2007, nr 6.
- Buczyński W., *Kwestia budowy kaplicy-mauzoleum Augusta Cieszkowskiego*, (w:) A. Kurowski, E. Buczyńska, W. Buczyński (red.), *Duch wielki – serce złote*, Swarzędz 2004.
- Buczyński W., *Matka Boska z Dzieciątkiem ukazująca się św. Mikołajowi*, „Wierzenicza” 2001, nr 7.
- Buczyński W., Pawlak N., *Demińscy w Wierzenicy*, „Wierzenicza” 2002 nr 4.
- Caritas znaczy prawdziwa miłość. Ksiądz Proboszcz mówi o tym, co dzieje się w Wierzenicy*, spisała G. Dominikowska, „Wierzenicza” 2005, nr 4.
- Dominikowski M., *O Madonnie, kromkach i pieluszkach, czyli powrót obrazu...*, „Wierzenicza” 2002, nr 5.
- Dominikowski M., *O św. Mikołaju, Madonnach, aniołach etc., czyli o sztuce konserwacji*, „Wierzenicza” 2006, nr 4.
- Dominikowski M., *5 lat „Wierzeniczeń”*, „Wierzenicza” 2005, nr 1.
- Dominikowski, *Święty o wielkim sercu, czyli powrót obrazu św. Filipa Neri*, „Wierzenicza” 2004, nr 4.
- Dominikowski M., *Wierzenicka Matka i... kołodziej*, „Wierzenicza” 2005, nr 1.
- Gaweł Ł., *Zabytkowe świątynie drewniane – model zarządzania na przykładzie kościoła św. Leonarda w Lipnicy Murowanej*, (w:) Ł. Gaweł i E. Orzechowski (red.), „Zarządzanie w kulturze”, Kraków 2006, t. 7.

⁵⁹ J. Kowalski, *Autor „Podróży do dwunastu drewnianych kościołów” do Wierzenicz*, „Wierzenicza” 2009, nr 3, s. 10.

- G.M.D., *Szlak znaczony muszlami*, „Wierzenicza” 2008, nr 5.
- Kaczmarek A., *Po 30 latach milczenia znów grają organy w Wierzenicy*, „Wierzenicza” 2003, nr 3.
- Kolbuszewski J., *Cmentarze*, Wrocław 1996.
- KAET, *Nagrodzono szlak kościołów drewnianych*, „Polska. Głos Wielkopolski” 20 stycznia 2009, nr 16.
- J. Kowalski, *Autor „Podróży do dwunastu drewnianych kościołów” do Wierzenicz*, „Wierzenicza” 2009, nr 3.
- Kowalski J., *Na kościółek drewniany w Kicinie*, Kicin 2001.
- Kowalski J., *Podróż do dwunastu drewnianych kościołów*, Murowana Goślina 2008.
- Kraśniński Z., *Listy do Augusta Cieszkowskiego, Edwarda Jaroszyńskiego, Bronisława Trentowskiego*, oprac. Z. Sudolski, t. 1, Warszawa 1988.
- Lamecka-Pasławska M., *Trofea myśliwskie Adama Smorawińskiego w muzeum w Uzarzewie*, „Gazeta Wyborcza. Poznań” 11–12 września 2004, nr 214.
- Maćkowiak J., *Wprowadzenie*, (w:) *Mecenat prywatny – szansa czy konieczność?*, Poznań, 2004.
- Maluśkiewicz P., *Drewniane kościoły w Wielkopolsce*, Poznań 2004.
- Mencwel A., *Edukacja kulturalna i animacja kultury*, (w:) M. Lipińska (red.), *Edukacja kulturalna dzieci i młodzieży. Problemy i wyzwania*, Warszawa 2003.
- Misterium Zbawienia*, tekst wprowadzający ks. Z. Pawlak, zdjęcia Z. Gajewski, Kicin 1999.
- Muszyńska Z., *Kraśnińskiego „wierzenicza”*, (w:) Z. Szwejkowski (red.), *Literackie przystanki nad Wartą*, Poznań 1962.
- Nowak M., *„Kapłan powinien umieć znaleźć się w każdym miejscu” – rozmowa z ks. Przemysławem Kompfem, „Swarzędzaninem roku”*, „Prosto z Ratusza. Swarzędzki Miesięcznik Regionalny” 2004, nr 8–9.
- Potocki A., *W kierunku turystyki religijnej (z badań ruchu pielgrzymkowego na Podkarpaciu)*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Drogi i bezdroża sportu i turystyki*, Warszawa 2007.
- Przybysz M., *Kościół w kryzysie. Crisis management w Kościele w Polsce*, Tarnów 2008.
- Smoleńska O., *Kultura na wsi – powrót do aksjologicznego sensu natury ludzkiej w turystyce wiejskiej*, (w:) M. Kazimierzczak (red.), *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie*, Poznań 2007.
- Szlak kościołów drewnianych wokół Puszczy Zielonka. Reportaż i materiały poszkoleniowe*, Murowana Goślina 2008.
- Śpiewnik Parafii św. Mikołaja, Wierzenica–Karłowice* 1994.
- Targuję się z Bogiem. Z ks. proboszczem Przemysławem Kompfem rozmawiała G. Dominikowska*, „Wierzenicza” 2005, nr 6.
- Trzeciakowski W., *Spotkania bydgoskiego Klubu Profesorów „Wierzenica”*, (w:) J. Banaszak, W. Trzeciakowski (red.), *Spacer Aleją Filozofów. August Cieszkowski i jego intelektualna spuścizna*, Bydgoszcz 2004.
- Walent I., *Związek Kazimierzy Iłłakowiczówny z Wierzenicą*, „Wierzenicza” 2000, nr 5.
- Wysocka B., *Wierzenica Augusta Adolfa Cieszkowskiego*, (w:) Z. Świdziński (red.), *Wydalony z Parnasu. Księga poświęcona pamięci Zygmunta Kraśnińskiego*, Poznań 2003.
- <http://www.koscioly-drewniane.info>
- <http://www.puszcza-zielonka.pl/content/view/110/91/>
- <http://www.puszcza-zielonka.pl/content/view/147/91/>
- <http://www.puszcza-zielonka.pl/content/view/79/91/>
- http://wielkopolska.naszemiasto.pl/turystyka/specjalna_artykul/535861.html

SUMMARY

In the essay ‘... przez Wierzenicę będę jechał, a nigdy przez Wiedeń’ a new tourist track has been described. The track includes 12 antique wooden churches of Puszcza Zielonka (the Green Wilderness) in the Wielkopolska Province. The project has been funded by the Integrated Regional Operational Programme. The unquestionable pearl on the new track is the St. Nicolas Church in Wierzenica regarded as one of the oldest churches in the Wielkopolska region. There are a lot of valuable pieces of fine arts there donated by Cieszkowski Family. The Poznan Archdiocese’s Archives set the church as a good pattern to be followed for it keeps on renovating and redecorating its relics. Przemysław Kompf, the parish-priest of the church, is considered to be a really good organizer and an animator for social and cultural life in the area.

